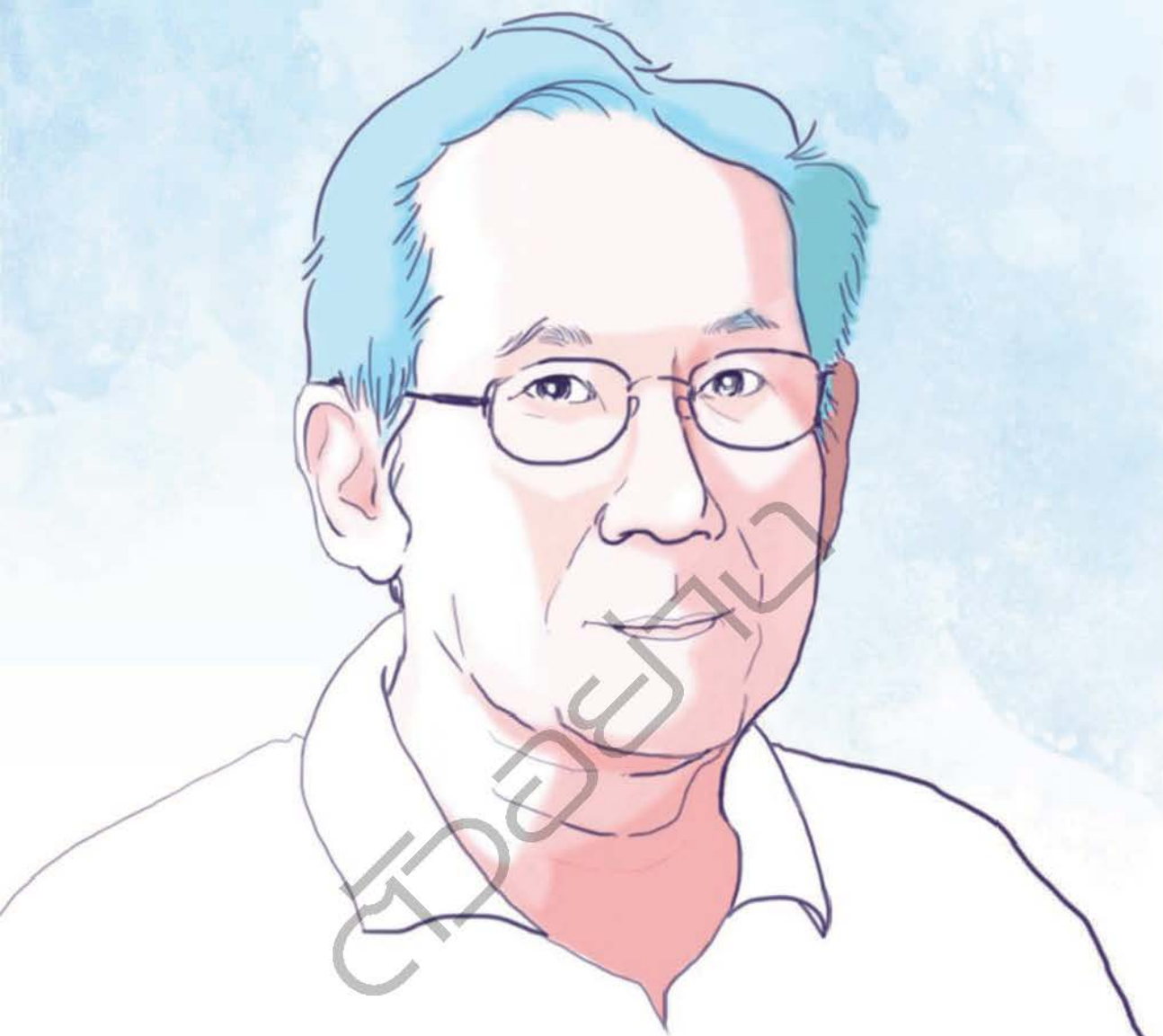

สำนักพิมพ์ผีเสื้อ

นิธิ เียวศรีวงศ์

กับตาข่ายแห่งความทรงจำ
และนิยามประชาธิปไตย

สายชล สัตยานุรักษ์

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กับตาข่ายแห่งความทรงจำและนิยามประชาธิปไตย

• สายชล สัตยานุรักษ์

พิมพ์ครั้งแรก : ตุลาคม 2566

ราคา 360 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สายชล สัตยานุรักษ์. นิธิ เอียวศรีวงศ์ กับตาข่ายแห่งความทรงจำและนิยามประชาธิปไตย.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2566. 392 หน้า.

1. นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2. ประชาธิปไตย. I. ชื่อเรื่อง.

928.95911

ISBN 978 - 974 - 02 - 1868 - 5

สำนักพิมพ์มติชน | www.matichonbook.com

ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคนาพ, สุพจน์ แจ้งเร็ว,
นงนุช สิงหเดชะ, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์

ผู้จัดการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ

รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : สุภชัย สุชาติสุธารธรรม, ประภาพร ประเสริฐโสภา
บรรณาธิการบริหาร : สุตักษณ์ บุนปาน • หัวหน้ากองบรรณาธิการ : ชนมน วังทิพย์
พิสูจน์อักษร : ไซศิพงษ์ ระวิน • กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม
ศิลปกรรม-ออกแบบปก : ชนาเมธ เบญจาทิสวัสดิ์
ประชาสัมพันธ์และการตลาด : นิชกุล แซ่ลิ่ม, กชพร ทองลักษณะวงศ์
ศรินญา สุวรรณโค, ณัฏชา เขียวกมล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนามูมลาด ประชาานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนามูมลาด ประชาานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน) 12 ถนนเทศบาลนามูมลาด ประชาานิเวศน์ 1
เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannaruean Rd., Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900 Thailand

 matichonbook @matichonbook

 @matichonbook @matichonbooks matichonbook

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์ เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

 ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) รับผิดชอบสิ่งพิมพ์ทุกประเภท
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424 email: print.matichon@gmail.com Matichon Premium Print

1

ບົດຄວາມ

นิติ เอียวศรีวงศ์ เป็นปัญญาชนคนสำคัญของไทย เพราะได้สร้างความรู้ที่มีความสำคัญอย่างมากต่อวงวิชาการและสังคมไทย พื้นฐานความคิด จุดมุ่งหมายและวิธีวิทยาของนิติ เอียวศรีวงศ์ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีพลังในการอธิบายสูง เป็นองค์ความรู้ที่ตอบสนองความจำเป็นของสังคมไทยในยุคที่ประสบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศที่ทำให้กระแสนิยม-โลกาภิวัตน์เข้มข้นขึ้น

นิติ เอียวศรีวงศ์ เคยเขียนวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทในกรอบของประวัติศาสตร์กระแสหลัก เรื่อง “การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431” ข้อความตอนหนึ่งในบทคัดยอกกล่าวว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 “ระหว่างเวลาที่การขยายอำนาจส่วนกลางกำลังดำเนินไปด้วยดีนั้น พวกโจรจีนซึ่งเรียกว่าฮ่อก็ยกกันเข้ามาปล้นสะดมในเขตลาวตอนเหนืออันเป็นแดนที่รัฐบาลสยามกำลังพยายามตั้งเข้ามาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลกลางอย่างใกล้ชิด...และยังเป็นแดนที่ฝรั่งเศสซึ่งมีอาณานิคมอยู่ใกล้เคียงกำลังหวังจะขยายอิทธิพลเข้ามาอีกด้วย... พ.ศ. 2436 ไทยก็ต้องยอมยกสิบสองจุไทให้แก่ฝรั่งเศสไปเป็นทางการ”¹

อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นโดยนิติ เอียวศรีวงศ์ แตกต่างจากความรู้ทางประวัติศาสตร์แบบอื่นๆ ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์แบบทางการที่เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์ พุทธศาสนา และศิลปวัฒนธรรมแห่งชาติ ประวัติศาสตร์ตามคติเชื้อชาตินิยมที่เน้นความเป็นมาของคนเชื้อชาติไทยและการสละชีพเพื่อชาติ ประวัติศาสตร์แบบมาร์กซิสต์-เหมาอิดที่เน้นวิวัฒนาการของสังคมไทยจากยุค

ทาสมาสู่ยุค “กึ่งศักดินา-กึ่งเมืองขึ้น” ตลอดจนประวัติศาสตร์แนววัฒนธรรม ชุมชนที่เน้นแรงเกาะเกี่ยวในชุมชนหมู่บ้าน ส่วนประวัติศาสตร์แบบหลังสมัยใหม่นั้น แม้ว่านิธิ เอียวศรีวงศ์ จะมีใช้นักประวัติศาสตร์แนวหลังสมัยใหม่เนื่องจาก ยังเห็นความสำคัญของการสร้าง “ตาข่ายแห่งความทรงจำ” ชุดใหม่ อีกทั้งยังมี คำถามต่อวิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่ม้อยู่ไม่น้อย แต่ผลงานในระยะหลังก็นำแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่มามีใช้มากขึ้นเพราะต้องการจะรื้อถอน “ตาข่ายแห่งความทรงจำ” ชุดเดิมที่จรรโลงโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์อยู่ในมือของชนชั้นนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่านิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นนักประวัติศาสตร์ แต่ผลงานทั้งหลายกลับได้รับการยกย่องอย่างสูงในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ นักสังคมศาสตร์หลายคนวิเคราะห์ผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ไว้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ใน พ.ศ. 2536 หลังเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” ไม่นาน เกษียร เตชะพีระ ในฐานะนักรัฐศาสตร์แนว “การเมืองวัฒนธรรม” (cultural politics) กล่าวถึง ผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ว่า “มี KEYWORDS หรือ ‘คำไข’ ที่จะช่วยให้เข้าใจ องค์รวมแห่งงานเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์...ก็คือ ‘รัฐ’ ‘ชาติ’ ‘เจ๊ก’ ‘ชนชั้นกลาง’ ‘ชุมชน’ และเห็นว่า นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ ‘วิเคราะห์หิวพากซ์’ ‘ชาตินิยมไทยเก่า’ ของรัฐราชสมบัติ/รัฐราชการ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง ควบประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการเมือง ผ่านจุดมอง/จุดยืนของ ‘เจ๊ก’ เป็นทาง นำสืบสาวไปสู่ความเข้าใจการก่อตัวทางสังคมของ ‘ชนชั้นกลาง’ ในเมือง ซึ่ง กำลังเป็นพลังด้านหน้าของโลกานุวัตร และพลังนำในการสร้าง ‘จินตนากรรม ชาติไทยใหม่’ ปัจจุบัน” ซึ่งเป้าหมายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในทัศนะของเกษียร เตชะพีระ ก็คือ “เพื่อส่งอิทธิพลสะท้อน ผลักดันชนชั้นกลางในทางความคิด อย่างสอดคล้องสมจริงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้และสังคมไทย ตามที่เป็นมาในประวัติศาสตร์...ให้พวกเขาเข้าร่วมช่วยเหลือ ‘ชุมชนชนบท’ ให้ ทรงตัวอยู่ได้ มีทางเลือกทางออกของตัวเองได้ เบื้องหน้าการรุกรานเข้าช่วงชิง ทรัพยากรและกีดกร่อนวัฒนธรรมท้องถิ่นจากรัฐราชการกับทุนเอกชน”²

ในทศวรรษ 2530 เกษียร เตชะพีระ จัดให้นิติ เอียวศรีวงศ์ อยู่ใน “ปีก วัฒนธรรมชุมชน”³ ซึ่งได้เปลี่ยนบทบาท “จากการวิจารณ์ประวัติวรรณกรรม และวัฒนธรรมในอดีต มาสู่การวิจารณ์การเมืองร่วมสมัย วิพากษ์ผู้กุมอำนาจรัฐ

วันต่อวันโดยตรง จากจุดยืนปัญญาชนเสรีนิยมของชนชั้นกลาง มาสู่ที่เขาเลือก
ยืนข้างชุมชนชาวบ้านชนบทที่กำลังรับศึกหนัก สูญเสียทั้งวัฒนธรรมและทรัพย์สิน⁴
เกษียร เตชะพีระ ยังมีความเห็นว่า นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ “พฤษภาคม
พ.ศ. 2535” ซึ่งชนชั้นกลางเป็น “กลุ่มพลังใหม่ภายนอกกระบวนการขึ้นมา
ท้าทายเพื่อขอแบ่งปันหุ้นส่วนอำนาจ” นั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ คือผู้ที่สร้างคำอธิบาย
เกี่ยวกับชนชั้นกลางได้อย่าง “กระจะกระจ่างกว้างขวางพิสดารหลากหลายมุม
ลึกซึ้งที่สุด” ซึ่งเห็นได้จากบทความหลายเรื่อง เช่น “ชาตินิยมในขบวนการประ-
ชาธิปไตย” (พ.ศ. 2535) “วัฒนธรรมของชนชั้นกลางไทย” (พ.ศ. 2536) “ความ
เป็นไทยในโฆษณาทีวี” (พ.ศ. 2536) “ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร. 5” (พ.ศ. 2536)
“สองทศวรรษ 14 ตุลาฯ” (พ.ศ. 2536) และ “ความสูญเสียในความเติบโต”
(พ.ศ. 2536)⁵

เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์วิถีวิทยาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ไว้ด้วยว่า

“ที่นิธิทำทั้งหมดนี้ได้รับร่วมนัดจดขนาดนี้ ก็เพราะบุคลิก
โดดเด่นข้อหนึ่งในการคิดของเขา กล่าวคือ เขาเป็นคนที่ *com-
pletely undogmatic* ในวิถีคิด เป็นนักคิดลัทธิแก้โดยอาชีพ
ไม่ติดยึดกับตัวบทข้อสรุปทางทฤษฎีใดๆ เป็นสรณะ หากยินดี
ที่จะคิดอย่างเปิดปลาย เริ่มจากข้อมูลข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์...
ด้วยกระบวนการการคิดพลิกแพลงพิสดารล้าลึก พร้อมจะเข้าสวม
ทรงคนะแย้งตรงข้ามต่างๆ ทดสอบมองทดลองคิดอย่างพลิกไหว
รอบด้าน...กระบวนการการคิดดังกล่าวส่วนหนึ่งนิธิอาจได้มาเพราะ
กีนบุญเก่าที่เป็นนักประวัติศาสตร์”⁷

ใน พ.ศ. 2538 เกษียร เตชะพีระ วิเคราะห์วิถีวิทยาของนิธิ เอียวศรีวงศ์
ที่ปรากฏในหนังสือรวมบทความ ผ้าขาวม้า, ผ้าขี้ริ้ว, กางเกงใน และ ฯลฯ ว่าด้วย
ประเพณี, ความเปลี่ยนแปลง และเรื่องสรรพสาระ มีใจความสำคัญดังนี้

“แกนเรื่องหลักที่งานเขียนเหล่านี้นั้ล้อมรอบ...คือวัฒน-
ธรรมไทย และ/หรือ ความเป็นไทย
...เหมือนหนึ่งเป็น คู่มืออ่านวัฒนธรรมไทยร่วมสมัย...

...คือเป็นอาลักษณ์ผู้จัดบันทึกวัฒนธรรมไทยในระยะหัว-
เลี้ยวหัวต่อการเปลี่ยนผ่านทางประวัติศาสตร์

จากเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพ มาสู่เศรษฐกิจการตลาด

จากสังคมเกษตรกรรม มาสู่สังคมอุตสาหกรรมและสาร-
สนเทศ

จากวิถีชีวิตตามประเพณีแบบเก่าซึ่งประกอบไปด้วยชุมชน
ชาวนากับราชสำนักของทวารวดี มาสู่วิถีชีวิตสมัยใหม่ซึ่งประ-
กอบด้วยโลก-เมือง-และชนบทซึ่งขึ้นต่อเมือง ที่เชื่อมโยงถึงกัน
โดยเครือข่ายตลาดสินค้าและผู้บริโภคทั้งในระดับชาติและข้าม
ชาติ..."⁸

ข้อสังเกตสำคัญอีกประการหนึ่งของเกษียร เตชะพีระ ก็คือ "...สิ่งที่นิธิ
เลือกบันทึกคือ ไวยากรณ์การคิดซึ่งกำกับอยู่เบื้องหลังวัฒนธรรมประเพณีที่
เปลี่ยนไป" ส่วนวิวิธยาที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใช้ในการศึกษานั้น "ประกอบไปด้วย
มุมมองเปรียบเทียบเชิงประวัติศาสตร์, ด้วยสายตา คำถาม และความสนใจ
ใส่ใจแบบนักมานุษยวิทยา (anthropologically-informed comparative histo-
rical perspective), ซึ่งทำให้เขาอ่อนไหวต่อลักษณะสัมพัทธ์ของปรากฏการณ์
ทางสังคมที่ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาล เทศะ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
(historico-cultural relativism)" ความสามารถที่จะทำได้เช่นนี้เกิดจากการที่
นิธิ เอียวศรีวงศ์ "ต้องสวมจิตใจที่รักแค้นแก่หยกคอกนอกกรอบ ที่พร้อมจะมองทะลุ
ทะลวงข้ามพ้นอคติหรือจริตมากมาย อีกทั้งพร้อมจะเป็นเสียงข้างน้อยที่เห็นต่าง
จากทราฐเสียงข้างมาก" งานเขียนเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยของนิธิ เอียวศรีวงศ์
จึงช่วยให้คนอ่านได้ "สนทนากับตัวเองทางวัฒนธรรม" และ "วิพากษ์วิจารณ์
ตัวเองทางวัฒนธรรม"⁹

ในทัศนะของเกษียร เตชะพีระ ผลที่เกิดจากงานเขียนเกี่ยวกับวัฒนธรรม
ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ มีความสำคัญอย่างยิ่ง กล่าวคือ

“การให้ชื่อให้เสียงกับสิ่งที่รูดำ, ให้ความเป็นธรรมดา
ธรรมชาติแก่สิ่งที่เราเป็นจริง ทั้งในฐานะคนไทยและมนุษย์ ก็คือ

การช่วยให้เราปลดปล่อยตัวเองจากความอายและความเกลียด
ตัวเอง ให้เรากลับภาคภูมิใจในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตัวเอง ได้
รู้จักตัวเองทั้งด้านดีด้านเลว จุดอ่อนจุดแข็ง เพื่อจะสามารถฝึกฝน
ขัดเกลาจัดการตัวเอง เป็นการคืนวัฒนธรรมให้แก่คน และคืน
คนให้แก่วัฒนธรรม อันเป็นกระบวนการอ่านวัฒนธรรมไทย
ที่ปลดปล่อยผู้อ่านออกจากกล่องกรอบที่จำกัดตรึงตัวไว้ให้เป็น
อิสระเสรีที่สุดของนิธิ เอียวศรีวงศ์"¹⁰

เกษียร เตชะพีระ ใช้วิวิธวิทยาเดียวกันกับเบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) คือวิวิธวิทยาการเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) ในการอ่านงานเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เพื่อชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้นิธิ เอียวศรีวงศ์ จะแสดงให้เห็นความหมายของ “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” ที่เลื่อนไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบท ไม่มีแก่นสารใดๆ ให้ยึดมั่นถือมั่น แต่ในที่สุดก็ยังคงต้องการรักษา “ชาติไทย” “ความเป็นไทย” “วัฒนธรรมไทย” เอาไว้ เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ (โดยให้ประชาชนเป็นผู้นิยามความหมาย) อย่างไรก็ตาม เกษียร เตชะพีระ เห็นว่านิธิ เอียวศรีวงศ์ ยังมอง “คนไทย” หรือ “สังคมไทย” ในแง่ที่มีความกลมกลืนและมีเอกภาพมากเกินไปจนความเป็นจริง¹¹

นอกจากนี้ เกษียร เตชะพีระ ยังชี้ให้เห็นจุดมุ่งหมายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในการเขียนเรื่อง “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” ไว้ว่า “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย” (พ.ศ. 2534) ที่เขาเขียนถึงก็คือ ‘ปมที่มองไม่เห็นกลางหลัง’ ทางวัฒนธรรมซึ่งคอยกำกับพฤติกรรมการเมืองของคนไทยอยู่ โดยเราไม่สำนึกบ้าง หรือถึงสำนึกบ้าง...สิ่งที่นิธิช่วยทำคือดึงไวยากรณ์ทางวัฒนธรรมของการเมืองไทยจากระดับจิตใต้สำนึกขึ้นมาสู่สำนึกตระหนักรู้ของสังคมไทย, ประมวลเรียบเรียงมันเป็นมาตรฐานอย่างมีระบบระเบียบ...”¹² เกษียร เตชะพีระ เห็นว่าการกระทำเช่นนี้มีความสำคัญอย่างมาก เพราะ “ตราบไคที่ ‘รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมไทย’ อยู่ใต้สำนึก คนไทยก็ตกเป็นฝ่ายถูกกระทำทางการเมือง... คุณมันไม่ได้ เปลี่ยนมันไม่ได้ อยู่ร่ำไป...ความรู้สำนึกทางวัฒนธรรมจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการมีอำนาจการเมืองอย่างแท้จริง”¹³

ใน พ.ศ. 2544 เกษียร เตชะพีระ เขียนถึงนิธิ เอียวศรีวงศ์ อีกครั้งหนึ่ง โดยมุ่งกล่าวถึงนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในฐานะ “ปัญญาชนสาธารณะของคนจน” มีความตอนหนึ่งว่า

“กล่าวสำหรับนิธิ เอียวศรีวงศ์ เขานับเป็นปัญญาชนสาธารณะอย่างเต็มภาคภูมิ พูดให้แม่นยำยิ่งขึ้นก็คือ เขาเป็นนักวิชาการประวัติศาสตร์ผู้รอบรู้มานุษยวิทยาวัฒนธรรม และมีทักษะศิลปะด้านการเมืองวัฒนธรรมสูงยิ่ง แล้วหันมาปวารณาตัวเป็นปัญญาชนสาธารณะของคนจน สิ่งที่ปัญญาชนสาธารณะของคนจนอย่างนิธิเผชิญ คืออำนาจการเมืองวัฒนธรรมของความเป็นไทยแบบราชการ”¹⁴

ใน พ.ศ. 2557 เกษียร เตชะพีระ สรุปทัศนะของตนเองต่อผลงานทั้งหลายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ไว้ดังนี้

“งานของอาจารย์นิธิคือไวยากรณ์การคิดทางวัฒนธรรม...”

“ผมคิดว่าเวลาเราอ่านงานของอาจารย์นิธินั้นช่วยให้เราเข้าใจตัวเราเองยิ่งขึ้น ว่าที่เราคิดแบบนั้นมันมาจากอะไร หรือทำไมเราไม่คิดไปแบบนั้น อะไรคือเพดานที่กักหรือล๊อคความคิดเราไว้ อันนี้เป็นประโยชน์สำคัญที่ได้จากงานอาจารย์นิธิ...”

“ถ้าเราพูดในเนื้อหาที่ทันสมัย อาจารย์นิธิเป็นปัญญาชนผู้ปรับทัศนคติของสังคมวัฒนธรรมไทยไปอย่างใหญ่หลวงที่สุด”¹⁵

ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียง เขียนถึงผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ภายใต้อีโก้ “กุศโลบายและกุศมรสในงานเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์” มีความบางตอนว่า

“กลวิธีของอาจารย์นิธิคือ การเล่นบทบาทหลักสองบทไปพร้อมๆ กัน บทหนึ่งคือบทพระฤๅษีที่ทรงภูมิ เป็นผู้ให้ความรู้และ

ความเข้าใจแก่ผู้อ่านหรือผู้ชม รวมทั้งให้คิดเตือนใจไปด้วยเมื่อละครจบ ส่วนอีกบทหนึ่งนั้น เป็นบทของตัวตลก ที่เล่นสนุกสนานเฮฮากับคนดู...

ในบทของพระฤๅษีนั้น อาจารย์นิธิเสนอการวิเคราะห์สื่อทางวัฒนธรรมหลายประเภท กลุ่มหนึ่งเป็นเรื่องของภาษา ซึ่งครอบคลุมทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษามาตรฐาน ภาษาโบราณ ในศัลจารึก ภาษาคอมพิวเตอร์ และภาษาอิเล็กทรอนิกส์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มเชิงศิลปะและวรรณกรรม เป็นการเสนอความคิดว่า สื่อชนิดต่างๆ ล้วนถือกำเนิด เติบโต และเสื่อมสลายลงไปภายใต้สิ่งที่อาจจะเรียกรวมๆ ได้ว่าบริบททางสังคม...อธิบายถึงปัจจัยทางสังคมเหล่านี้ได้อย่างมีชีวิตชีวา และมีรสชาติอย่างยิ่ง”¹⁶

ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล ยังพบว่า “ส่วนที่อาจารย์นิธิเน้นให้คนอ่านเกิดความเข้าใจเป็นพิเศษ คือ จารีตประเพณีที่มีรากฐานมาจากชีวิตของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นชุมชนเกษตรในชนบท และสามัญชนในเมือง...เตือนสติคนอ่าน ให้เห็นถึงช่องว่างทางวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน”¹⁷

ไชยันต์ ไชยพร ศึกษานผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ในฐานะ “ประกาศกร่วมสมัย” ที่ประกาศ “ธรรมวิทยาทางการเมือง” มีความเห็นว่า “นิธิ เป็นนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ไทยคนแรกที่กระทำการ ‘รื้อ-สร้างประวัติศาสตร์’ ไว้เสียเมื่อ 40 ปีที่แล้ว ก่อนที่แนวคิด ‘deconstruction’ จะข้ามน้ำข้ามทะเลมาเป็นตัวแบบนำสมัยให้นักวิชาการไทยในราวไม่เกิน 20 ปีที่ผ่านมา”¹⁸ และมีข้อสรุปว่า “สำหรับนิธิ เราจะไม่สามารถแก้ไขวิกฤติการเมืองและพัฒนาประชาธิปไตยไทยได้เลย หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางญาณวิทยาและวัฒนธรรมทางการเมือง”¹⁹ และได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า “ประเด็นทางวัฒนธรรมทางการเมืองในงานของนิธิ คือการต่อสู้ทางวัฒนธรรมเพื่อต่อต้าน ตอบโต้ และบ่อนทำลายการครอบครองอำนาจนำของวัฒนธรรมหลักในสังคมไทย อันได้แก่ ‘รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม’ หรือวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำไทย...เด่นชัดเดียวกันกับแนวทางการต่อสู้ในความคิดของกรัมซี ที่เรียกว่า ‘war of position’”²⁰

การวิเคราะห์งานเขียนของนิธิ เอียวศรีวงศ์ โดยเกษียร เตชะพีระ บริตตา เจริญเผ่า กอนันตกุล และไชยันต์ ไชยพร มีความสอดคล้องต้องกันในสาระสำคัญคือ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นปัญญาชนที่มีบทบาทโดดเด่นในการต่อสู้ทางการเมืองในมิติทางวัฒนธรรม ภายใต้ “อคติ” ที่ลำเอียงเข้าหาชาวบ้าน โดยได้สร้างความรู้เพื่อรื้อถอนพลังครอบงำของวัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำและชนชั้นกลาง รวมทั้ง “ความเป็นไทย” แบบราชการ แล้วพยายามสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้ยังสร้างความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของชนชั้นต่างๆ ในสังคมไทย เพื่อ “เชื่อมช่องว่าง” หรือ “ลดช่องว่าง” ระหว่างคนต่างชั้นกัน และทำให้ชนชั้นกลางรู้จักตัวเองจนสามารถปรับตัวทั้งทางวัฒนธรรมและทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทัศนะของนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้สร้างความเข้าใจที่ลุ่มลึกต่อผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นทัศนะที่มาจากการ “อ่าน” บทความทางวิชาการและบทความหนังสือพิมพ์ซึ่งมุ่งวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมไทยในยุคปัจจุบัน ยังมีได้วิเคราะห์งานเขียนทางประวัติศาสตร์ขนาดยาวซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ยุคก่อนสมัยใหม่และเริ่มต้นสมัยใหม่ เช่น *ศรีรามเทพนคร*, *การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์*, *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*, *วัฒนธรรมกระฎุมพีกับบรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์*, *“ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ: พื้นฐานทางเศรษฐกิจ”* ตลอดจนงานเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น บทความ “นครศรีธรรมราชในราชอาณาจักรอยุธยา” และ “คติเกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจากวรรณกรรมปากชั้”

หนังสือเล่มนี้จึงมุ่งศึกษาการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ รวมถึงงานเขียนเชิงปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อเข้าใจกระบวนการสั่งสมความรู้และจุดยืนหรือมุมมองทางวิชาการว่ามี “ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์” อย่างไร จนกลายมาเป็นผู้สถาปนาความรู้ในระดับกระบวนทัศน์ใหม่และสร้าง “ดาข่ายแห่งความทรงจำใหม่” ให้แก่สังคมไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เข้าใจผลงานของนิธิ เอียวศรีวงศ์ อย่างกว้างขวางและรอบด้านมากขึ้น รวมทั้งคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงในการสร้างความรู้ของ “ปัญญาชนนักประวัติศาสตร์” ที่สำคัญที่สุดของไทยในช่วงเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมาด้วย

เชิงอรรถ

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "การปราบฮ่อและการเสียดินแดน พ.ศ. 2431" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509), บทคัดย่อ.

² เกษียร เตชะพีระ, *วิวาทะโลกานุวัตร* (กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ, 2538), น. 155.

³ *เรื่องเดียวกัน*, น. 155-156.

⁴ *เรื่องเดียวกัน*, น. 159.

⁵ *เรื่องเดียวกัน*, น. 164-165.

⁶ *เรื่องเดียวกัน*, น. 158.

⁷ *เรื่องเดียวกัน*, น. 158.

⁸ เกษียร เตชะพีระ, "การอ่านวัฒนธรรมไทยของนิธิ เอียวศรีวงศ์," ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *ผ้าขาวม้า, ผ้าชิ้น, กางเกงใน และ ฯลฯ: ว่าด้วยประเพณี, ความเปลี่ยนแปลง และเรื่องสรรพ-สาร, พิมพ์ครั้งที่ 2* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), น. (14)-(21).

⁹ *เรื่องเดียวกัน*, น. 19.

¹⁰ *เรื่องเดียวกัน*, น. 24.

¹¹ *เรื่องเดียวกัน*, น. 24-26.

¹² เกษียร เตชะพีระ, "คำนำเสนอนิธิ เอียวศรีวงศ์ ผู้เปิดปมที่มองไม่เห็นกลางหลังคน ไทย," ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *อ่านวัฒนธรรมการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547), น. 11.

¹³ *เรื่องเดียวกัน*, (เน้นโดยผู้เขียน).

¹⁴ เกษียร เตชะพีระ, "พินิจ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปัญญาชนสาธารณะของคนจน," ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ), *พิเคราะห์นิธิ ปราศรัยเจ้ๆ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2544), น. 85.

¹⁵ "ประวัติศาสตร์นิพนธ์ในประวัติศาสตร์นิธิ," (23 ธันวาคม 2557) (เน้นโดยเกษียร เตชะพีระ) เข้าถึงเมื่อ 11 มกราคม 2559, เข้าถึงจาก <http://waymagazine.org/ประวัติศาสตร์นิพนธ์โนป-2/>.

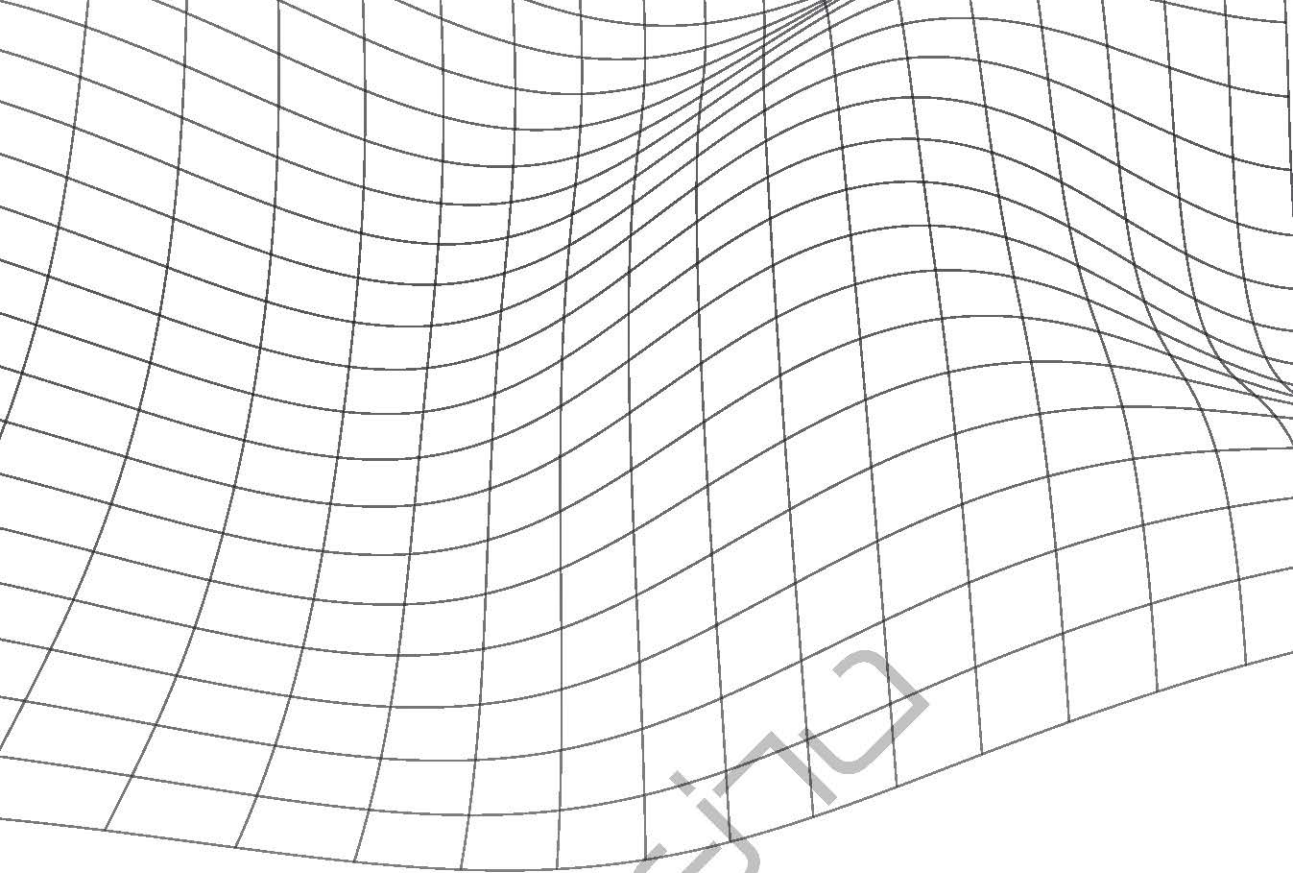
¹⁶ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, "กุศโลบายและกุศมรณ," ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, *โซน, คาราวาว, น้ำเน่าและหนังไทย ว่าด้วยเพลง, ภาษา และนามนามหรสพ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2538), น. 14-19.

¹⁷ *เรื่องเดียวกัน*, น. 19-20.

¹⁸ ไชยันต์ ไชยพร, *นิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน/กับวิกฤตการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2557), น. 80.

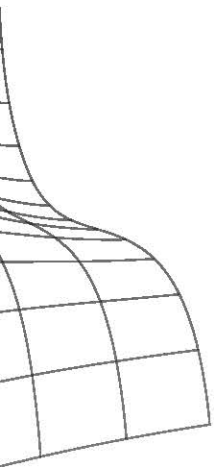
¹⁹ *เรื่องเดียวกัน*, น. 309.

²⁰ *เรื่องเดียวกัน*, น. 324-325.

2

นิริ เอียวศรีวงศ์
กับการเปลี่ยน “ตาข่ายแห่งความทรงจำ”

“...การทำลายปมประวัติศาสตร์แต่ละปม ย่อมหมายถึงการที่ต้องถักทอตาข่ายแห่งความทรงจำใหม่ ซึ่งครอบคลุมไม่แต่เฉพาะเวลาในอดีตเท่านั้น หากรวมถึงเวลาของปัจจุบันและอนาคตด้วย ตาข่ายแห่งความทรงจำ...เป็นฐานให้แก่ความเป็นจริงในปัจจุบันและความคาดหวังในอนาคต ฉะนั้นการถักทอตาข่ายแห่งความทรงจำใหม่จึงเป็นความเจ็บปวดในทุกสังคม แม้กระนั้นก็เป็นความจำเป็น เพราะไม่มีสังคมใดสามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นชั่วเวลาชั่วครู่ได้ด้วยความทรงจำที่ไม่ทำให้ตนเองพร้อมจะเผชิญกับปัจจุบันและเข้าใจปัจจุบันได้จริง”

นิธิ เอียวศรีวงศ์

“คำนำเมื่อพิมพ์ครั้งที่สอง”

การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี

เป้าหมายสำคัญในการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา คือการรื้อถอน “ปม” ต่างๆ ใน “ตาข่ายแห่งความทรงจำ” ชุดเดิม และ “ถักทอตาข่ายแห่งความทรงจำ” ชุดใหม่ขึ้นมา “ตาข่ายแห่งความทรงจำ” นี้ย่อมมีผลต่ออัตลักษณ์ของชาติและสถาบันต่างๆ

“

...นอกจากสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัวแล้ว ในระยะเวลาเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา อาจารย์นิธิยังได้วิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัยอย่างต่อเนื่อง ความรู้ทั้งหลายที่สร้างโดยอาจารย์นิธิจึงกลายเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของสังคมไทย ในขณะเดียวกันก็เป็นความรู้ที่มีบทบาทอย่างมากในการต่อสู้ทางการเมืองวัฒนธรรม รวมทั้งการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย “ประชาธิปไตย” ในทศวรรษ 2540-2550 ด้วย การทำความเข้าใจความรู้ที่สร้างโดยอาจารย์นิธิทั้งในฐานะนักวิชาการและปัญญาชนสาธารณะจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง...

”

ส่วนหนึ่งจาก “คำนำผู้เขียน”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กับดาข่ายแห่งความทรงจำและนิยามประชาธิปไตย คือผลงานวิชาการชิ้นสำคัญจากสายชล สัตยานุรักษ์ ซึ่งมุ่งศึกษาการสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด รวมถึงงานเขียนเชิงปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เพื่อเข้าใจกระบวนการสั่งสมความรู้ มุมมองทางวิชาการ และจุดยืนของปัญญาชนสาธารณะ ผู้รื้อถอน “ดาข่ายแห่งความทรงจำ” ที่ครอบงำสังคมไทยมาอย่างยาวนาน แล้วถักทอ “ดาข่ายแห่งความทรงจำใหม่” ในการยืนหยัดต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเคียงข้างประชาชน

ISBN 978-974-02-1868-5

9

789740 218685

วิชาการ

360.-